

אוניברסיטת בר-אילן

**מבנה מטרות כיתתי כגורם הממתן בין מטרות הישג אקדמיות
למטרות הישג חברתיות של תלמידים**

שירה אמית

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך בבית-הספר
לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

תשע"ו

רמת גן

תקציר

תיאוריית מטרות ההישג (Achievement Goal Theory), אחת התיאוריות המרכזיות בחקר המוטיבציה בחינוך, עוסקת במטרות האישיות השונות שיש לתלמידים כאשר הם מבצעים משימות לימודיות במסגרת הישגית. ההבחנה הנפוצה היא בין שלושה סוגים של מטרות הישג: מטרת מומחיות, מטרת הפגנת יכולת גישה ומטרת הפגנת יכולת הימנעות. השימוש במטרות אלו הורחב מן השדה האקדמי גם לשדה החברתי, לאחר שנמצא כי המבנה התיאורטי של שלוש סוגי המטרות מתאים גם להקשר חברתי, והינו בעל חשיבות רבה בהבנת תהליכים מוטיבציוניים.

כיתת הלימוד מהווה מסגרת הישגית, הן מבחינה לימודית והן מבחינה חברתית. היבטים שונים של הכיתה, לרבות הפרקטיקות בהן נוקט המורה, משפיעים על בולטותן של מטרות הישג שונות ועל אימוצן על ידי התלמידים. בכוחו של המורה לייצר מבנה מטרות כיתתי (Classroom Goal Structure) אשר יתרום לקידומן של מטרות הישג מסוימות על פני אחרות.

מטרת המחקר הנוכחי היתה לבחון את הקשרים שבין מבנה מטרות כיתתי לבין מטרות הישג אקדמיות ומטרות הישג חברתיות של תלמידים, ובפרט לבדוק כיצד מבנה מטרות כיתתי, כפי שנתפס על ידי התלמידים, ממתן את הקשר שבין שני סוגי מטרות ההישג הללו. ייחודו של המחקר הוא בקישור שנעשה בין מרכיבים אקדמיים, חברתיים וסביבתיים, כלומר בבחינת האינטראקציה בין שלושה סוגים של משתנים: מטרות הישג אקדמיות, מטרות הישג חברתיות ומבנה מטרות כיתתי. בנוסף, מחקר זה עושה שימוש במודל סטטיסטי אשר מתחשב בשתי רמות מדידה: רמת התלמיד ורמת הכיתה. ניתוח רב-רמות (Multi-Level Analysis) שכזה מאפשר ללמוד טוב יותר על השפעה של מאפיינים הקשורים על מוטיבציה אישית של תלמידים.

שאלת המחקר הראשונה עסקה בקשרים שבין שלוש הסוגים של מטרות הישג אקדמיות לבין שלוש הסוגים המתאימים של מטרות הישג חברתיות. שאלת המחקר השנייה ושאלת המחקר השלישית עסקו בקשרים שבין מבנה המטרות הכיתתי, כפי שנתפס על ידי התלמידים, לבין מטרות ההישג האקדמיות והחברתיות שהתלמידים מאמצים, בנפרד. שאלת המחקר הרביעית עסקה באינטראקציה בין מבנה המטרות הכיתתי למטרות ההישג האקדמיות והחברתיות, ובפרט באופן בו מבנה המטרות הכיתתי ממתן את הקשר בין הסוגים השונים של מטרות ההישג.

השערות המחקר : בהשערת המחקר הראשונה שוער כי ימצא קשר חיובי בין הסוגים השונים

של מטרות הישג אקדמיות לבין הסוגים המתאימים של מטרות הישג חברתיות. בהשערת המחקר השנייה שוער כי ימצא קשר חיובי בין שני הסוגים של מבנה מטרות לבין הסוגים המתאימים של מטרות הישג אקדמיות. בהשערת המחקר השלישית שוער כי ימצא קשר חיובי בין שני הסוגים של מבנה מטרות לבין הסוגים המתאימים של מטרות הישג חברתיות. בהשערת המחקר הרביעית שוער כי מבנה מטרות כיתתי ימתן את הקשר שבין מטרות הישג אקדמיות למטרות הישג חברתיות של תלמידים. ההשערה האחרונה נבדקה בגישה אקספלורטיבית, מבלי לשער אודות כיוון.

אוכלוסיית המחקר : מחקר זה הינו חלק ממחקר במ"ה (ביצוע מעברים הסתגולתיים)

לחטיבה ולתיכון, שמטרתו ללמוד על מאפיינים אישיים וסביבתיים שמשפיעים על המוטיבציה של התלמידים. במחקר הנוכחי השתתפו 760 תלמידים מ-28 כיתות ו' ו-ז' (גילאי 11-13) מבתי ספר ממלכתיים חילוניים במרכז הארץ.

כלי המחקר : מדדי הדיווח העצמי במחקר כללו : שאלון מטרות הישג, שאלון מטרות הישג

חברתיות, שאלון מבנה מטרות וכן שאלות אודות שכבת גיל, מגדר והערכה עצמית של הישגים לימודיים, לצורך שליטה ובקרה סטטיסטית.

הליך המחקר : תלמידי המדגם מילאו מקבץ של ארבעה שאלונים באופן יחידני, במסגרת

כיתתית, במהלך יום לימודים. שאלוני המחקר הועברו בבתי הספר באמצע שנת הלימודים.

ממצאי המחקר : על מנת לבחון את שלוש השערות המחקר הראשונות חושבו מתאמים

לינאריים בין כל משתני המחקר. בהתאם להשערת המחקר הראשונה, נמצאו קשרים חיוביים מובהקים בין שלוש מטרות הישג האקדמיות לבין שלוש מקבילותיהן החברתיות. כלומר, תלמידים אשר מאמצים מטרות הישג מסוימת בשדה האקדמי, נוטים לאמץ מטרות הישג מקבילה גם בשדה החברתי. בהתאם להשערת המחקר השנייה, נמצאו קשרים חיוביים מובהקים בין שני סוגי מבנה המטרות הכיתתי לשלוש מטרות הישג האקדמיות. בנוסף, נמצאו קשרים חיוביים מובהקים, אך בינוניים, בין שני סוגי מבנה המטרות הכיתתי לשלוש מטרות הישג החברתיות, בהתאם להשערת המחקר השלישית. ממצאים אלו מלמדים כי כאשר תלמידים תופסים בכיתה מסרים פיתוח יכולות וכישורים, הם מאמצים מטרות הישג של מומחיות והתפתחות, הן בפן האקדמי והן בפן החברתי. לעומת זאת, כאשר קיים בכיתה דגש על תחרותיות והשוואה חברתית, תלמידים נוטים יותר לאמץ מטרות של הפגנת יכולת.

על מנת לבחון את השערת המחקר הרביעית נערך ניתוח רב רמות באמצעות תוכנת HLM

(Hierarchical Linear Model). ניתוח זה שילב בין המשתנים שברמת התלמיד (מטרות הישג

אקדמיות וחברתיות) לבין המשתנים שברמת הכיתה (מבנה מטרות כיתתי) ובחן את הקשר האינטראקטיבי בין שתי רמות המדידה. ממצאי המודל מצביעים על קיומן של ארבע אינטראקציות: (1) בין מבנה מטרות של מומחיות לבין מטרת התפתחות חברתית, על מטרת מומחיות אקדמית; (2) בין מבנה מטרות של מומחיות לבין מטרת הפגנת יכולת חברתית-גישה, על מטרת מומחיות אקדמית; (3) בין מטרת הפגנת יכולת גישה חברתית לבין מבנה מטרות של מומחיות, על מטרת הפגנת יכולת הימנעות אקדמית; (4) בין מטרת הפגנת יכולת גישה חברתית לבין מבנה מטרות של הפגנת יכולת, על מטרת הפגנת יכולת הימנעות אקדמית.

ממצאים אלו מלמדים על חשיבותן של הפרקטיקות בהן נוקט המורה בכיתה לקידום ולחיזוק דפוסי מוטיבציה אדפטיביים של תלמידים, הן מבחינה אקדמית והן מבחינה חברתית. מעבר לכך, בכוחו של המורה לעצב דפוסי מוטיבציה של תלמידים ולשנותם; על ידי הדגשת מסרים של התפתחות ומומחיות, מסוגל המורה לייצר מבנה מטרות כיתתי באופן שיבלום קשרים שליליים בין מטרות הישג מסוימות (לדוג', מומחיות אקדמית והפגנת יכולת גישה חברתית) ואף יהפכם לחיוביים. יחד עם זאת, כאשר מדובר בקשרים בין מטרת הפגנת יכולת גישה חברתית לבין מטרת הפגנת יכולת הימנעות אקדמית, נראה שלמבנה המטרות הכיתתי, בין אם של מומחיות ובין אם של הפגנת יכולת, יש תפקיד דומה במיתון הקשר שבין המשתנים, ובהחלשתו. כלומר, לתפיסת התלמידים, בין אם המורה בכיתה מעביר מסרים של התמדה ולמידה, ובין אם המורה מעודד הישגיות ותחרותיות, הוא מצליח להחליש את הקשר בין מטרת הפגנת יכולת גישה חברתית לבין מטרת הפגנת יכולת הימנעות אקדמית שמאמצים התלמידים.

בנוסף, ממצאי המחקר מצביעים על קיומם של אפקטים עיקריים למטרת התפתחות חברתית על מטרת מומחיות אקדמית, למטרת הפגנת יכולת גישה חברתית על שני הסוגים של מטרות הפגנת יכולת אקדמית (גישה והימנעות) וכן למטרת הפגנת יכולת הימנעות חברתית על כל אחד משלוש הסוגים של מטרות הישג אקדמיות. כמו כן נמצא אפקט עיקרי למשתנה ציונים על כל אחד מסוגי מטרות הישג האקדמיות. כלומר, ככל שהישגי התלמידים גבוהים יותר, כך מטרת המומחיות האקדמית ומטרת הפגנת יכולת הגישה גבוהות יותר, וככל שההישגים נמוכים יותר כך מטרת הפגנת יכולת ההימנעות גבוהה יותר. הממצאים השונים של המחקר והשלכותיהם החינוכיות והמתודולוגיות, כמו גם מגבלות המחקר והצעות למחקרי המשך, נידונים בהרחבה.